

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΥΠΡΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΚΑΛΩΝ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΩΝ ΤΕΧΝΩΝ

Μεταπτυχιακή διατριβή

**ΙΤΑΛΙΚΟΣ ΦΟΥΤΟΥΡΙΣΜΟΣ
ΚΑΙ ΕΙΚΑΣΤΙΚΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ:
ΑΠΟ ΤΗ ΡΗΤΟΡΙΚΗ ΤΗΣ ΑΝΑΤΡΟΠΗΣ
ΣΤΗ ΦΑΣΙΣΤΙΚΗ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ**

Μαρία Ζηντίλη

Λεμεσός, Μάιος, 2021.

**ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΥΠΡΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΚΑΛΩΝ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΩΝ ΤΕΧΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ**

**ΙΤΑΛΙΚΟΣ ΦΟΥΤΟΥΡΙΣΜΟΣ
ΚΑΙ ΕΙΚΑΣΤΙΚΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ:
ΑΠΟ ΤΗ ΡΗΤΟΡΙΚΗ ΤΗΣ ΑΝΑΤΡΟΠΗΣ
ΣΤΗ ΦΑΣΙΣΤΙΚΗ ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ**

Μαρία Ζηντίλη

Πνευματικά δικαιώματα

Copyright © Μαρία Ζηντίλη, Μάιος 2021.

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Η έγκριση της μεταπτυχιακής διατριβής από το Τμήμα Καλών Τεχνών του Τεχνολογικού Πανεπιστημίου Κύπρου δεν υποδηλώνει απαραίτητως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Τμήματος.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερα την καθηγήτρια μου Μαρία Γ. Μόσχου που είχε την επίβλεψη της μεταπτυχιακής μου διατριβής. Ακόμα τους γονείς μου Νικόλαο Ζηντίλη και Δέσπω Ζηντίλη που με την υπομονή και την αμέριστη στήριξη τους ολοκληρώθηκε αυτό το πόνημα.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα μεταπτυχιακή διατριβή ασχολείται με τον ιταλικό εικαστικό Φουτουρισμό, δίνοντας έμφαση στην σχέση του με τον Φασισμό. Η πορεία τόσο του Φουτουρισμού όσο και του ιταλικού Φασισμού είναι άρρηκτα δεμένη με την γνωριμία και την αλληλεπίδραση των δύο ηγετών τους, Filippo Tommaso Marinetti και Benito Mussolini. Αρχικά γίνεται αναφορά στους πρωτεργάτες εικαστικούς Φουτουριστές και στους προγραμματικούς τους στόχους. Στην συνέχεια, με αναφορά στη ρητορική της βίας και του πολέμου, διερευνώνται οι αλληλεπιδράσεις των φουτουριστικών αισθητικών αρχών και της φασιστικής ιδεολογίας και γίνεται αναφορά σε επεμβατικές εκδηλώσεις που είχαν ως στόχο την αφύπνιση της εθνικής συνείδησης και την προώθηση πολεμικών μηνυμάτων για την ιταλική εθνική παλιγγενεσία. Ακολούθως παρουσιάζεται η ρήξη και η προσαρμογή του Φουτουρισμού στο φασιστικό καθεστώς για την επιβίωσή του. Σε αυτό το πλαίσιο, εξετάζεται η δεύτερη φάση του φουτουριστικού εικαστικού κινήματος μέσα από τις τοιχογραφίες και τους φορητούς πίνακες της Αεροζωγραφικής.

ABSTRACT

The present MA thesis deals with Italian Futurism and its relation to Fascism. The course of Futurism and Fascism is inextricably linked through the meeting and interaction of their leaders, Filippo Tommaso Marinetti and Benito Mussolini. Initially, i refer to the pioneers of futurist art, the artworks and the futurists' manifestos. Afterwards the thesis examines through the rhetoric of violence and war the interaction of the two ideologies from the participation of their leaders to demonstrations, which had as their ultimate goal the awakening of national consciousness and the promotion of a call to arms for national regeneration. Subsequently i examine the brief breach and the future adjustment of futurism with the Fascist regime. Finally, I examine the second artistic futurist movement, focusing on murals and portable aeropaintings.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περιεχόμενα.....	σελ vii
Κατάλογος Εικόντων.....	σελ viii
Εισαγωγή	σελ 13-14
1. Οι Καταβολές του Φουτουρισμού	σελ 15-19
2. Στοιχεία και Αξίες της πρώτης Φουτουριστικής Περιόδου 1909-1919.....	σελ 20-25
2.1 Η δυναμική ενέργεια του πλήθους.....	σελ 26-30
2.2 Η περιφρόνηση των γυναικών.....	σελ.30-37
2.3 Η ρητορική της Βίας και η έννοια του Πολέμου.....	σελ.38-41
3. Το μεταπολεμικό φουτουριστικό όραμα και ο φουτουριστικός άνθρωπος.....	σελ.42-46
4. Η «δεύτερη γενιά» εικαστικών φουτουριστών, τα αξιώματα και οι νέες επιδράσεις....	σελ 47-48
4.1 Η μηχανολατρεία.....	σελ 49-51
4.2 Η αεροζωγραφική.....	σελ52-53
4.2.1 Οι τοιχογραφίες.....	σελ54-56
4.2.2 Οι φορητοί πίνακες.....	σελ56-58
Επίλογος.....	σελ59-60
Βιβλιογραφία.....	σελ.61-64
Εικαστικό παράρτημα.....	σελ.65-102

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικ.1 Filippo Tommaso Marinetti, «*Η Ίδρυση και το Μανιφέστο του Φουτουρισμού 1909*», Πρωτοσέλιδο Εφημερίδας Le Figaro, 20 Φεβρουαρίου 1909.

Εικ.2 Filippo Tommaso Marinetti (1876-1944), *ο ιδρυτής του Φουτουρισμού την δεκαετία του 20*, Φωτογραφία από το αρχείο Bridgeman Images.

Εικ.3 E. Glair-Guyot, *Πρωτομαγιά του 1891 στη Fourmies* (βασισμένο σε του M. Perron), Πρωτοσέλιδο εφημερίδας Le Petite Parisien, 18 Μαΐου 1891, Bibliotheque Nationale de France, Παρίσι.

Εικ.4 Friedrich Nietzsche, Εξώφυλλο του *Mafarka* (1909), Μουσολίνι η ενσάρκωση του Mafarka, Παραλληλισμός.

Εικ. 5. Gaetano Previati, *Η Πτώση των Αγγέλων*, 1913, λάδι σε καμβά, τριπτυχο, 230 x 260 (κέντρικό πάνελ), 230 x 135 εκ. (πλευρικό πάνελ), Galleria Nazionale d'Arte Contemporanea.

Εικ.6 Giuseppe Pellizza da Volpedo, *Η Τέταρτη Τάξη*, 1901, λάδι σε καμβά, 293 X 545 εκ. Museo del Novecento, Μιλάνο.

Εικ. 7 Luigi Russolo, *η Εξέγερση*, 1911, λάδι σε καμβά, 150.8 cm X 230.7 εκ. Kunstmuseum Den Haag, Ολλανδία.

Εικ.8 Carlo Carrà, *Η Κηδεία του Αναρχικού Galli*, 1910-11, λάδι σε καμβά, 198.7 × 259.1 εκ. Museum of Modern Art (MoMA), Νέα Υόρκη.

Εικ.9 Ιταλοί Φουτουριστές Luigi Russolo, Carlo Carrà, Filippo Tommaso Marinetti, Umberto Boccioni και Gino Severini, Φωτογραφία από το Πρωτοσέλιδο της Εφημερίδας Le Figaro, 9 Φεβρουαρίου, 1912.

Εικ.10 Medardo Rosso, *Φιλί κάτω από τον Αυχονοστόπη*, 1882, μπρούτζος, 187 εκ, συλλογή Jack Berizzi, Νέα Υόρκη.

Εικ.11 Filippo Tommaso Marinetti, Το δυστύχημα του Marinetti με το αγωνιστικό του Fiat, Φωτογραφία από την Εφημερίδα Corriere Della Sera, 15 Οκτωβρίου 1908, Συλλογή Βιβλιοθήκης Πανεπιστημίου Yale.

Εικ. 12 Medardo Rosso, *Συνομιλία στον κήπο*, 1893, κερι πάνω από γύψο, 17 εκ. ύψος, συλλογή . Gianni Mattioli, Μιλάνο.

Εικ.13 Ο Gino Severini, Στα εγκαίνια της ατομικής του έκθεσης στη Marborough Gallery, Λονδίνο 1913.

Εικ. 13.a Gino Severini, *Αυτοπροσωπογραφία*, 1912, λάδι σε καμβά, συλλογή Giuseppe Spovieri, Ρώμη.

Εικ. 14. Umberto Boccioni, *Ο δρόμος μπαίνει στο σπίτι*, 1911, λάδι σε καμβά, 100x106 εκ. , Μουσείο Sprengel, Ανόβερο.

Εικ.14.1 Umberto Boccioni, *Οι δυνάμεις του δρόμου*, 1911, λάδι σε καμβά, 99.5 x 80.5 εκ., Osaka City Museum of Modern Art, Ιαπωνία.

Εικ.15. Giacomo Balla, *Δεμένος Σκύλος*, 1912, λάδι σε καμβά, 89.8 cm × 109.8 εκ., Albright-Knox Art Gallery, Buffalo New York.

Εικ.16 Gino Severini, *Έμμομη εικόνα χορεύτριας*, 1911, λάδι σε καμβά, 54x 73,5 εκ., ιδιωτική συλλογή.

Εικ.17 Toulouse Lautrec, *Η Ιρλανδέζα τραγουδίστρια May Belfort με μαύρη γάτα*, , αφίσα, Παρίσι 1895, Metropolitan Museum of Art (Met), Νέα Υόρκη.

Εικ.18 Umberto Boccioni, *Ταυτόχρονα οράματα*, 1912, 60.5 x 60.5 εκ, Von Der Heydt-Museum Wuppertal, Γερμανία.

Εικ.19 Carlo Carra, *Νυκτερινό στην Πιάτσα Beccaria*, 1910, λάδι σε καμβά, Museo del Novecento, Μιλάνο.

Εικ. 20 Carlo Carra, *Φεύγοντας από το Θέατρο*, 1910, λάδι σε καμβά, 69x89 εκ, Estorick Collection of Modern Italian Art, Λονδίνο.

Εικ.21 Carlo Carra, *Σταθμός στο Μιλάνο*, 1910-11, λάδι σε καμβά, 80x90 εκ., ιδιωτική συλλογή.

Εικ.22 Gino Severini, *το Βουλευβάρτο*, 1909, λάδι σε καμβά, 63.5 x 91.5 εκ., Estorick Collection, Λονδίνο.

Εικ.24 Gino Severini, *Μαύρος Γάτος*, 1911, λάδι σε καμβά, 54.4 x 73 εκ., National Gallery of Canada, Οτάβα.

Εικ.25. Gino Severini, *ο Χορός του Παν Παν*, 1^η εκδοχή: 1911 (κατεστραμμένο).

Εικ. 25.a Gino Severini, *ο Χορός του Παν Παν*, 2^η εκδοχή : 1959, λάδι σε καμβά, 400 x 280 εκ., Musée National d'Art Moderne, Centre Georges Pompidou, Παρίσι.

Εικ.26 Gino Severini, *η Καπελού*, 1910-11, λάδι σε καμβά, 64,8x 48,3 εκ., Philadelphia Museum of Art, Πενσυλβανία.

Εικ. 27 Umberto Boccioni, *Το γέλιο*, 1911, λάδι σε καμβά, 110.2 x 145.4 εκ., Museum of Modern Art (MoMA), Νέα Υόρκη.

27. a. Umberto Boccioni, *Σπουδή για το γέλιο*, 1911, μολύβι σε χαρτί, 12.7 x 20.7 εκ., Museum of Modern Art (MoMA), Νέα Υόρκη.

27.b. Umberto Boccioni, *Σπουδή για το γέλιο*, 1911, μολύβι σε χαρτί, 15.4 x 11.4 εκ., Museum of Modern Art (MoMA), Νέα Υόρκη.

Εικ.28 Umberto Boccioni, *Καταστάσεις Μναλού1: Οι Αποχαιρετισμοί*, 1911, λάδι σε καμβά, 70.5x 96.2 εκ., Museum of Modern Art (MoMA), Νέα Υόρκη.

28.a Umberto Boccioni, *Σπουδή Καταστάσεις Μναλού1: Οι Αποχαιρετισμοί*, 1911, κάρβουνο και κραγιόν σε χαρτί, 58.4 x 86.4 εκ., Museum of Modern Art (MoMA), Νέα Υόρκη.

Εικ. 29 Carlo Carra, *οι Κολυμβήτριες*, 1910, λάδι σε καμβά, 105.3X155.6 εκ. Pittsburg, Carnegie Museum of Art, Όκλαντ, Πενσυλβάνια.

Εικ.30 Umberto Boccioni, *Μοντέρνο Είδωλο*, 1911, λάδι σε πάνελ, 60 x 58.4 εκ., Collection of Modern Italian Art , Λονδίνο.

Εικ.31 Umberto Boccioni, *Ταραχές στην Στοά*, 1910, λάδι σε καμβά, 74 x 64 εκ., Pinacoteca di Brera, Μιλάνο.

Εικ.31.a Umberto Boccioni, *Έφοδος της αστυνομίας*, 1910-11, λάδι σε καμβά, κατεστραμμένο.

Εικ.31.b Umberto Boccioni, *Ταραχή*, 1911, λάδι σε καμβά, 50.5X 50,5 εκ., Museum of Modern Art (MoMA), Νέα Υόρκη.

Εικ.32 Luigi Russolo, *Άρωμα*, 1910, λάδι σε καμβά, 64.5X65,5 εκ., Museo d'arte Moderna e Contemporanea di Trento e Rovereto, Τρέντο.

Εικ.33 Gino Severini, *Θάλασσα= Χορεύτρια*, Ιανουάριος 1914, λάδι σε καμβά, 100 x 80.5 εκ, The Solomon R. Guggenheim Foundation Peggy Guggenheim Collection, Βενετία.

Εικ. 33.a. Κινηματογραφικό στιγμιότυπο της Loie Fuller στον χορό της σερπαντίνας, Παρίσι, 1905.

Εικ.34 Ιταλίδες φεμινίστριες, Φωτογραφίες της Anna Kuliscioff (1857-1925) και της Sibilla Aleramo (1876-1960).

Εικ. 35 Giacomo Balla, *η Μαρκησία Cazati με κινούμενα μάτια*, 1915, ξύλινο γλυπτό, 39.1 x 51.3 cm, άγνωστη τοποθεσία.

Εικ.36 «Οι Μιλανέζοι Φουτουριστές στην Φυλακή», γελοιογραφία στην εφημερίδα , Il Successo 27 Σεπτεμβρίου 1914, Biblioteca Nazionale Centrale di Roma.

Εικ.37 Umberto Boccioni, *η Επέλαση των Λογχοφόρων*, 1915, κολάζ, τέμπερα,χαρτόνια, 50 x 32 εκ.,Ιδιωτική συλλογή.

Εικ.38 Carlo Carra, *ο Κόκκινος Καβαλάρης*, 1913, 26 x 36 εκ., λάδι σε καμβά, Μουσείο της Μοντέρνας Τέχνης , Νέα Υόρκη.

Εικ.39 Carlo Carra, *Καταδίωξη*, 1915, μικτή τεχνική κολάζ με κάρβουνο και εφημερίδες, 39 x 68 εκ., Peggy Guggenheim Collection, Βενετία.

Εικ.40 Gino Severini,*Θωρακισμένο Τρένο σε δράση*, 1915, λάδι σε καμβά, 115.8 x 88.5 εκ., Museum of Modern Art (MoMA), Νέα Υόρκη.

Εικ. 40.Άγνωστη φωτογραφία θωρακισμένου τρένου με στρατιώτες εν δράσει, 1 Οκτωβρίου 1915, Album de la Guerre .

Εικ.41 Gino Severini, *Κανόνι σε δράση*, 1915, λάδι σε καμβά, 1914-15, 50 X 60 CM, Museo di Arte Moderna e Contemporaneo di Trento e Rovereto, Τρέντο.

Εικ.42 Carlo Carra, Umberto Boccioni, Filippo Tommaso Marinetti, Luigi Russolo, Ugo Piatti, *Φουτουριστική σύνθεση του πολέμου*, 1914, Museo di Arte Moderna e Contemporaneo di Trento e Rovereto, Τρέντο.

Εικ.43 Άγνωστος φωτογράφος, Μπενίτο Μουσολίνι με στολή ποζάρει σε μαχητικό αεροσκάφος, περίπου 1918.

Εικ.44. Umberto Boccioni *,Μοναδικές Μορφές Συνέχειας στο Χώρο*,1913, μπρούτζος, 111,2 x 88.5x40 εκ. Museum of Modern Art (MoMA), Νέα Υόρκη.

Εικ.45 Ivo Pannaggi, *Τρένο σε Επιτάχυνση*, 1922, λάδι σε καμβά,100x120 εκ., Fondazione Carima Palazzo Ricci, Macerata, Ιταλία.

Εικ.46 Fortunato Depero, *Τρένο Γεννημένο από τον Ήλιο*,1924, λάδι σε καμβά, άγνωστη τοποθεσία.

Εικ.47 Ivo Panaggi και Vinicio Paladini, *το εικονογραφημένο «Μανιφέστο της Φουτουριστικής Μηχανικής τέχνης»*, *La Nuova Lacerba*, 20 Ιουνίου 1922.

Εικ.48 Vinicio Paladini, *Μηχανικοί Ρυθμοί*,1922, λάδι σε καμβά, άγνωστη τοποθεσία.

Εικ.49 Philia/Filia (Luigi Colombo), *Μηχανικό Είδωλο*, 1925, 70 x 56 εκ., Galleria Comunale d'Arte Moderna, Ρώμη.

Εικ.50 Άγνωστος φωτογράφος, *Πανοραμική Άποψη των επιτοίχιων κεραμικών συνθέσεων των Luigi Russolo και Enrico Prampolini*, Ταχυδρομικό μέγαρο, La Spezia, Λιγουρία.

Εικ. 50.a. «PRAMPOLINI PITTORE». Λεπτομέρεια της κεραμικής σύνθεσης στο Ταχυδρομικό Μέγαρο της Spezia με την υπογραφή του Enrico Prampolini.

Εικ.51 Bernadetta Carra Marinetti, *Τρίπτυχο Σύνθεση των Επικοινωνιών: Εναέριας Επικοινωνίας, Θαλάσσιας επικοινωνίας, Χερσαίας επικοινωνίας*, 1933-1935, μικτή τεχνική (εγκαυστική με τέμπερα) σε καμβά, 324.5X199 εκ., Ταχυδρομικό Μέγαρο Παλέρμου, Σικελία.

Εικ.52 Φωτογραφία της αίθουσας συνεδριάσεων στο Ταχυδρομικό Μέγαρο του Πελέρμου, Ιταλία.

Εικ.53 Bernadetta Carra Marinetti, *Σύνθεση των Θαλάσσιων Επικοινωνιών*, 1933-1934, εγκαυστική τέμπερα, 10 x 6 ½ πόδια, Αίθουσα συνεδριάσεων στο Ταχυδρομικό Μέγαρο, Πελέρμο, Ιταλία.

Εικ.54 Tato, *Σε Σπείρα*, 1936, λάδι σε κόντρα πλακέ ,70 X 100 εκ., ιδιωτική συλλογή , Ρώμη.

Εικ.55 Tato, *Πετώντας πάνω από το Κολοσσαίο σε σπείρα*,1930 , λάδι σε καμβά ,80 x 80 εκ.,

Συλλογή Ventura , Ρώμη.

Εικ.56 Tulio Cralli *,Ανάποδος Βρόχος Θανάτου*, 1938. Oil on panel, 80 x 60 cm, Συλλογή Luce Marinetti, Ρώμη.

Εικ.57a. Gerardo Dottori, *Ταχύτητας1: Αφετηρία*,., 1926-1927, λάδι σε καμβά, Συλλογή του Δήμου της Περούτζια, Ιταλία.

Εικ.57.b. Gerardo Dottori, *Ταχύτητας2: Αγώνας*, 1926-1927, λάδι σε καμβά, Συλλογή του Δήμου της Περούτζια, Ιταλία.

Εικ.57.c. Gerardo Dottori, Ταχύτητα3: Τερματισμός, 1926-1927, λάδι σε καμβά, Συλλογή του Δήμου της Περούτζια, Ιταλία.

Εικ.58 Gerardo Dottori, *Εναέρια Μάχη πάνω από τον κόλπο της Νάπολης*, 1942, λάδι σε ξύλο ,187 x 131 εκ., ιδιωτική συλλογή.

Εικ.59 Alessandro Bruschetti, *Aereoveduta del Fiume*, 1932, λάδι σε καμβά, 60 x 80 εκ., Ιδιωτική συλλογή.

Εικ.60 . Philia/Fillia (Luigi Colombo), *Εναέριο Μυστικό*, 1930-31, ακουαρέλα και τέμπερα σε χαρτόνι, 46,8 × 68,7 εκ., Μουσείο Αεροναυτικής Gianni Caproni the Gianni Caproni Museum of Aeronautics, Τρέντο, Ιταλία.

Εικ.61 Philia/Fillia (Luigi Colombo), *'Divinita della Vita Aerea'* , 1933-1934, λάδι σε καμβά, 201x160cm, Ιδιωτική συλλογή, Τουρίνο.

Εικ.62 Benedetta Cappa Marinetti, *To βονό Tabor*, 1936. λάδι σε καμβά, 98 X130 cm, ιδιωτική συλλογή.